

Управління

стратегіями випереджаючого
інноваційного
розвитку

УПРАВЛІННЯ **стратегіями випереджаючого** **інноваційного** **розвитку**

МОНОГРАФІЯ

За загальною редакцією Н.С. Ілляшенко

Публікація містить результати досліджень, проведених при виконанні держбюджетної теми молодих науковців "Механізм управління формуванням стратегій випереджаючого інноваційного розвитку промислових підприємств", № ДР 0117U003928

УДК 658:330.341.1]:005.21(477)

У67

*Рекомендовано до друку вченою радою Сумського державного
університету (протокол №13 від 26 червня 2020 р.)*

Рецензенти:

Дайновський Ю.А. – д.е.н., професор, завідувач кафедри маркетингу Львівського торговельно-економічного університету;

Окландер М.А. – д.е.н., проф., завідувач кафедри маркетингу Одеського національного політехнічного університету;

Хлобистов Є.В. – д.е.н., професор, кафедри екології Національного університету «Києво-Могилянська академія»

Управління стратегіями випереджаючого інноваційного розвитку :
У67 монографія / за ред. к.е.н., доцента Ілляшенко Н.С. — Суми : Триторія,
2020. — 440 с.

ISBN 978-966-97985-1-0

Досліджуються проблеми формування системи управління стратегіями випереджаючого розвитку на різних рівнях господарювання. Викладено результати дослідження факторів, що впливають на успіх вибору і реалізації стратегій інноваційного розвитку промислових підприємств.

Для фахівців у галузі інноваційного менеджменту, викладачів, співробітників, аспірантів та студентів економічних спеціальностей вищих навчальних закладів.

ISBN 978-966-97985-1-0

Колектив авторів, 2020 р. ©
ТОВ «Триторія», 2020 р. ©

ЗМІСТ

Передмова	6
Розділ 1. Макроекономічні аспекти стратегічного управління випереджаючим інноваційним розвитком	14
1.1. Механізм формування та становлення інноваційної економіки ..	14
1.2. Науково-методичні підходи до оцінки потенціалу міжнародного трансферу технологій.....	22
1.3. Стратегічні аспекти енергозабезпечення випереджаючого інноваційного розвитку економіки	31
1.4. Стратегічні підходи до управління інноваційним розвитком суб'єктів ринку	44
1.5. Антикорупційний комплаєнс-захист інноваційної діяльності	54
1.6. Особливості організаційно-методичного забезпечення судової економічної експертизи проектів в Україні	69
1.7. Міжнародний трансфер та комерціалізація технологій: дослідження термінології та методів управління.....	79
1.8. Управління економічними характеристиками життєвого циклу міжнародних інноваційних проектів.....	90
Розділ 2. Регіональні та галузеві аспекти управління стратегіями випереджаючого інноваційного розвитку	99
2.1. Формування стратегії підвищення інноваційно-інвестиційної привабливості регіону	99
2.2. Розвиток біоенергетики на основі рослинного енергетичного ресурсу (на прикладі Полтавської області).....	109
2.3. Маркетингове стратегічне управління залізничним транспортом України в умовах ринкової економіки	118
2.4. Маркетинговий підхід до управління інноваційним розвитком підприємств фармацевтичної галузі.....	130
2.5. Стратегічні аспекти розвитку ресурсного потенціалу переробних підприємств.....	140
Розділ 3. Фактори забезпечення стратегій випереджаючого інноваційного розвитку промислових підприємств	150
3.1. Нематеріальні активи як рушійна сила інноваційного розвитку підприємства.....	150
3.2. Корпоративна соціальна відповідальність як складова маркетингового механізму інноваційного розвитку підприємств ...	169
3.3. Мотивація ресурсозберігаючої поведінки персоналу як складова стратегії інноваційного розвитку підприємства.....	185

3.4. Окремі аспекти управління економічною безпекою підприємств, як фактору їх ефективного функціонування	194
3.5. Особливості реалізації інновацій в товарній політиці підприємства.....	205
3.6. Дослідження існуючого інструментарію маркетингового тестування для оцінювання ринкових перспектив товарних інновацій	212
Розділ 4. Підходи до стратегічного управління випереджаючим інноваційним розвитком промислових підприємств	224
4.1. Стратегія розвитку інноваційної політики промислових підприємств: проблеми і перспективи формування.....	224
4.2. Маркетингова та інтеграційна стратегії в адаптації промислового підприємства до умов випереджаючого інноваційного розвитку.....	242
4.3. Інноваційні перспективи великих промислових підприємств і малого та середнього бізнесу в умовах кризи після пандемії COVID-19	260
4.4. Теоретично-методологічні аспекти прийняття стратегічних рішень у сфері інноваційно-інвестиційної діяльності промислових підприємств: ситуаційний підхід.....	275
4.5. Управління створенням маркетингових інновацій в межах кожної зі складових комплексу інноваційного маркетингу	306
4.6. Методологічні засади організаційно-економічного механізму управління стратегіями випереджаючого інноваційного розвитку промислового підприємства.....	320
Розділ 5. Стратегічне управління інноваційним розвитком АПК України	330
5.1. Стратегічне управління в АПК.....	330
5.2. Роль інноваційних технологій у прискоренні глобальної трансформації аграрної сфери на принципах сталого розвитку.....	345
5.3. Еко-інновації у виробництві сільськогосподарської продукції як стратегія забезпечення сталого розвитку в умовах глобалізації .	362
5.4. Економічні механізми управління розвитком екологічно-орієнтованого агробізнесу	372
5.5. Енергетична оцінка виробництва продукції рослинництва.....	381
5.6. Оцінка ефективності використання автопарку аграрного підприємства.....	389

Розділ 6. Особливості стратегій інноваційного розвитку підприємств туристичного та готельно-ресторанного бізнесу ...	399
6.1. Брендинг як інструмент комерціалізації у готельному бізнесі	399
6.2. Інноваційні стратегії маркетингу вражень в туристичному бізнесі.....	411
6.3. Інноваційні аспекти стратегічного розвитку промислового туризму в Україні	427
Післямова.....	438

ПЕРЕДМОВА

В наш час світова економіка ввійшла в період нестационарного розвитку, який характеризується загостренням проблем які неможливо вирішити в межах існуючих техніки, технологій, методів управління тощо. Ці проблеми спричинені завершенням 5-го технологічного укладу і зародженням паростків 6-го, а також початком 4-ї промислової революції. Ці фактори ініціюють згортання існуючих і виникнення нових галузей виробництва, активне впровадження нових технологій і продуктів, що задовольняють існуючі потреби новим способом, або ж формують нові потреби, приводять до кардинальних змін у методах забезпечення людської життєдіяльності тощо. В цих умовах вітчизняними і зарубіжними науковцями і фахівцями-практиками ведеться активний пошук стратегічних напрямів економічного зростання національних економік і окремих підприємств та установ як їх складових елементів. При цьому особливої уваги приділяється розробці і обґрунтуванню стратегічних напрямів розвитку промисловості, як провідної галузі економіки, що визначає темпи економічного зростання національної економіки у цілому.

Наявний світовий досвід переконливо доводить, що в періоди економічних трансформацій спричинених змінами технологічних укладів пріоритетним є інноваційний розвиток у руслі інноваційного випередження. Країни, що стали на шлях випереджаючого інноваційного розвитку, є лідерами економічного зростання, вони забезпечили економічне благополуччя і високу якість життя своїх народів. Для підприємств промисловості України, яка все ще зберігає значний інноваційний потенціал, стратегія випереджаючого інноваційного випередження є фактично безальтернативною. Звичайно, якщо не вдовольнитися джерелом дешевої робочої сили і ресурсів, а також ринком збуту морально застарілих товарів. Випереджаючий інноваційний розвиток промислових підприємств може стати тією базою, яка забезпечить соціально-економічне зростання національної економіки у цілому і входження України на рівних до світового співтовариства економічно розвинених країн.

У цьому контексті тематика колективної монографії, яка орієнтована на розробку теоретико-методологічних і методичних засад управління вибором і реалізацією стратегій випереджаючого інноваційного розвитку підприємств і установ України є, безперечно, актуальною.

Авторами монографії охоплене досить широке коло актуальних проблем, що стосуються ефективного управління стратегіями

випереджаючого інноваційного зростання на різних рівнях економіки. Серед них важливе місце займає дослідження макроекономічних аспектів стратегічного управління випереджаючим інноваційним розвитком. Зокрема: засадничих аспектів механізму формування та становлення інноваційної економіки держави; стратегічного управління інноваційним розвитком господарюючих суб'єктів, у т.ч. з позицій антикорупційного захисту інноваційної діяльності, а також організаційно-методичного забезпечення судово-економічної експертизи проектів; стратегічних перспектив енергетичного забезпечення випереджаючого інноваційного розвитку держави; методичних підходів до оцінки потенціалу міжнародного трансферу технологій, управління їх комерціалізацією; управління життєвим циклом міжнародних інноваційних проектів.

Розкрито регіональні та галузеві аспекти управління стратегіями випереджаючого інноваційного розвитку. Розроблено оригінальний підхід до формування стратегії підвищення інноваційно-інвестиційної привабливості регіону. Значної уваги приділено галузевим аспектам інноваційного зростання регіонів: розвитку біоенергетики на основі рослинного енергетичного ресурсу; ринково-орієнтованому стратегічному управлінню залізничним транспортом; управлінню інноваційним розвитком підприємств фармацевтичної галузі тощо.

Виконано системний аналіз факторів, що впливають на ефективність формування стратегій інноваційного розвитку промислових підприємств. Висвітлено роль нематеріальних активів як рушійної сили інноваційного розвитку підприємства. Визначено місце корпоративної соціальної відповідальності у механізмі інноваційного розвитку підприємств. Обґрунтовано важливість мотивації ресурсозберігаючої поведінки персоналу у формуванні стратегій інноваційного розвитку підприємств. З позицій стратегічного управління інноваційним розвитком розкрито окремі аспекти управління економічною безпекою підприємств, а також управління їх товарною інноваційною політикою на етапі реалізації інновацій.

Одне з чільних місць у монографії займають дослідження авторів, що стосуються стратегічного управління випереджаючим інноваційним розвитком промислових підприємств. Вони розкривають проблеми і перспективи формування інноваційної політики промислових підприємств, а також їх маркетингової та інтеграційної стратегій з позицій забезпечення умов випереджаючого інноваційного розвитку. Окреслено інноваційні перспективи промислових підприємств (великих, середніх та малих) в умовах кризи, що спричинена COVID-19. Досліджено теоретично-методологічні аспекти

застосування ситуаційного підходу до прийняття стратегічних інноваційних рішень на промислових підприємствах. Розкрито особливості розроблення маркетингових інновацій в системі складових комплексу 4Р. Розроблено засади організаційно-економічного механізму управління стратегіями випереджаючого інноваційного розвитку промислового підприємства.

Не залишилися поза увагою авторів теоретико-методологічні і прикладні аспекти стратегічного управління інноваційним розвитком АПК України. Зокрема досліджено особливості і розроблено пропозиції щодо удосконалення системи стратегічного управління в АПК. Обґрунтовано важливу роль інноваційних технологій у прискоренні глобальної трансформації АПК на принципах сталого розвитку. Показано, що екологічні інновації є основним фактором формування стратегічних переваг в умовах глобалізації. Розкрито сутність економічних механізмів управління розвитком екологічно орієнтованого агробізнесу. Розроблено підходи до оцінки ефективності різних аспектів діяльності підприємств АПК.

Досліджено особливості розроблення стратегій інноваційного розвитку підприємств туристичного та готельно-ресторанного бізнесу. Обґрунтовано роль брендингу як інструменту комерціалізації готельних послуг, а також доцільність застосування інноваційних стратегій маркетингу вражень в туристичному бізнесі. Висвітлено інноваційні аспекти стратегічного розвитку промислового туризму в Україні.

Представлені у монографії науково-прикладні розробки зорієнтовані на розроблення і наукове обґрунтування системи інструментів і методів ринково-орієнтованого управління формуванням стратегій переходу вітчизняних промислових підприємств до випереджаючого інноваційного розвитку

До монографії ввійшли результати досліджень за держбюджетною темою «Механізм управління формуванням стратегій випереджаючого інноваційного розвитку промислових підприємств», № ДР 0117U003928, а також ініціативні розробки авторів.

Авторами окремих підрозділів монографії є:

Бабан Т.О. – к.е.н., доц., доцент кафедри економіки та маркетингу, Харківський національний технічний університет сільського господарства імені Петра Василенка (п. 5.2);

Біловодська О.А. – д.е.н., доц., професор кафедри економічної кібернетики та маркетингу, Київський університет технологій та дизайну (п. 6.1);

Болдирева Л.М. – д.е.н., доц., професор кафедри менеджменту і логістики, Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка» (п. 1.4);

Будякова О.Ю. – к.е.н., старший викладач кафедри бізнес-економіки та туризму, Київський національний університет технологій та дизайну (п. 2.1);

Велієва В.О. – к.е.н., доц., ХНАУ ім. В.В. Докучаєва (п. 5.1);

Верясова Г.М. – старший викладач кафедри економічної кібернетики та управління економічною безпекою ХНУРЕ (п. 4.4);

Вовк М.О. – аспірант кафедри менеджменту, Полтавська державна аграрна академія (п. 5.3);

Волкова Н.В. – старший викладач кафедри економіки та міжнародних економічних відносин, Полтавська державна аграрна академія (п. 2.5);

Волченко А.С. – студентка гр. БЕМ 819к НТУ «ХП» (п. 6.2);

Вороніна В.Л. – к.е.н., доц., доцент кафедри менеджменту, Полтавська державна аграрна академія (п. 3.4);

Гарник Л.П. – к.е.н., доц., доцент кафедри підприємництва, торгівлі та експертизи товарів, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут» (п. 1.8);

Герасименко Ю.С. – к.е.н., доц., ХНАУ ім. В.В. Докучаєва (п. 5.4);

Грідіна А.О. – студентка гр. БЕМ 819к НТУ «ХП» (п. 6.2);

Григоренко В.Ю. – аспірант, Сумський державний університет (п. 4.3);

Денисенко М.П. – д.е.н., проф., професор кафедри бізнес-економіки та туризму, Київський національний університет технологій та дизайну (п. 1.1);

Єфремова Н.О. – к.е.н., доцент каф. маркетингу, підприємництва і організації виробництва, Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва (п. 3.2);

Задорожнюк Н.О. – к.е.н., доц., доцент кафедри економічних систем і управління інноваційним розвитком, Одеський національний політехнічний університет (п. 2.4);

Зоріна О.І. – д.е.н., проф., Український державний університет залізничного транспорту (п. 2.3);

Іванова В.Б. – старший викладач кафедри економічної кібернетики та управління економічною безпекою ХНУРЕ (п. 4.4);

Ілляшенко Н.С. – к.е.н., доц., провідний науковий співробітник НДЧ, Сумський державний університет (п. 4.6);

Ілляшенко С.М. – д.е.н., проф., професор кафедри менеджменту інноваційного підприємництва та міжнародних економічних відносин,

Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут» (п. 3.5, п. 4.5);

Калініченко О.В. – к.е.н., доц., доцент кафедри економіки та міжнародних економічних відносин, Полтавська державна аграрна академія (п. 5.5);

Кармінська-Белоброва М. В. – кандидат наук з державного управління, доц., доцент кафедри менеджменту інноваційного підприємництва та міжнародних економічних відносин, НТУ «ХПІ» (п. 4.1);

Климова С.О. – к.е.н., доц., доцент кафедри загальної економічної теорії, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут» (п. 1.8);

Кобелева Т.О. – к.е.н., доц., заступник директора навчально-наукового інституту економіки, менеджменту та міжнародного бізнесу, Національний технічний університет «ХПІ» (п. 1.5);

Ковальчук К.Ф. – д.е.н., проф., декан факультету економіки та менеджменту, Національна металургійна академія України (п. 3.1);

Козенкова Н.П. – старший викладач кафедри фінансів, Національна металургійна академія України (п. 3.1);

Козенкова В.Д. – асистент кафедри прикладної математики та обчислювальної техніки, Національна металургійна академія України (п. 3.1);

Кононенко Ж.А. – к.е.н., доц., доцент кафедри економічної теорії та економічних досліджень Полтавська державна аграрна академія (п. 1.3);

Костинець В.В. – к.е.н., доцент кафедри бізнес-економіки та туризму, Київський національний університет технологій та дизайну (п. 6.3);

Кравчук М.О. – студент 1 курсу магістратури, спеціальність 075 «Маркетинг», освітня програма «Комунікаційний маркетинг», Київський національний університет технологій та дизайну; провідний фахівець департаменту продуктів харчування та напоїв ТОВ «Готель Менеджмент» (п. 6.1);

Кулик М.І. – д.е.н., доц., Полтавська державна аграрна академія (п. 2.2);

Лесюк В.С. – здобувач вищої освіти ОКР «Магістр» зі спеціальності 073 «Менеджмент», Полтавська державна аграрна академія (п. 5.6);

Ломовських Л.О. – д.е.н., доц., зав. каф. прикладної економіки і міжнародних економічних відносин, Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва (п. 3.2);

Лопушинська О.В. – аспірант кафедри менеджменту, Полтавська державна аграрна академія (п. 3.3);

Максименко Я.А. – к.е.н., доц., професор кафедри загальної економічної теорії, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут» (п. 1.8);

Матросова В.О. – к.е.н., професор кафедри менеджменту інноваційного підприємництва та міжнародних економічних відносин НТУ «ХПІ» (п. 6.2);

Мілька А.І. – к.е.н., доц., доцент кафедри бухгалтерського обліку і аудиту, ПУЕТ (п. 3.4);

Миколенко І.Г. – к.е.н., доц., доцент кафедри економіки та міжнародних економічних відносин, Полтавська державна аграрна академія (п. 1.3);

Мкртчян О.М. – Український державний університет залізничного транспорту (п. 2.3);

Нагорний Є.І. – к.е.н., провідний науковий співробітник науково-дослідного сектору, Сумський державний педагогічний університет імені А.С.Макаренка (п. 3.6);

Нескуба Т.В. – к.е.н., Український державний університет залізничного транспорту (п. 2.3);

Новік І.О. – к.е.н., доцент кафедри міжнародного інноваційного підприємництва та міжнародних відносин Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут» (п. 1.7);

Ночовна Ю.О. – к.е.н., доц., доцент кафедри бухгалтерського обліку і аудиту, ВНЗ Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі» (п. 1.6);

Омельяненко В.А. – к.е.н., доц., доцент кафедри бізнес-економіки та адміністрування, Сумський державний педагогічний університет імені А.С.Макаренка (п. 1.2);

Орищенко М.М. – к.е.н., доц., завідувач відділу економічних досліджень, Полтавський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр МВС України (п. 1.6);

Охріменко І.В. – д.е.н., проф., проректор з навчальної та наукової роботи, Київський кооперативний інститут бізнесу і права (п. 4.2);

Падалка В.В. – к.т.н., доц., Полтавська державна аграрна академія (п. 2.2);

Пантелєєв М.С. – к.т.н., доц., доцент кафедри менеджменту інноваційного підприємництва та міжнародних економічних відносин, НТУ «ХПІ» (п. 4.1);

Перебийніс В.І. – д.е.н., проф., професор кафедри економічної кібернетики, бізнес-економіки та інформаційних технологій, Полтавський університет економіки і торгівлі (п. 1.3);

Перерва П.Г. – д.е.н., проф., завідувач кафедри менеджменту інноваційного підприємництва та міжнародних економічних відносин, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут» (п. 1.7, п. 1.8., п. 6.2);

Погорелов С.М. – к.е.н., проф., професор кафедри організація виробництва і управління персоналом, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут» (п. 1.7);

Проскурня О.М. – к.т.н., доцент кафедри менеджменту інноваційного підприємництва та міжнародних економічних відносин НТУ «ХП» (п. 6.2);

Рогоза М.Є. – д.е.н., проф., завідувач кафедри економічної кібернетики, бізнес-економіки та інформаційних технологій, Полтавський університет економіки і торгівлі (п. 1.3);

Рудь М.П. – аспірант кафедри маркетингу Сумського державного університету (п. 3.5, п. 4.5);

Самойлик Ю.В. – д.е.н., доц., професор кафедри економіки та міжнародних економічних відносин, Полтавська державна аграрна академія (п. 1.4);

Синіговець О.М. – к.е.н., доцент кафедри менеджменту інноваційного підприємництва та міжнародних економічних відносин, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут» (п. 1.7);

Смоляр Ю.Ю. – аспірант, Сумський державний університет (п. 4.6);

Сокол К.М. – к.е.н., доц., доцент кафедри доцент кафедри економічної кібернетики та маркетингового менеджменту, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут» (п. 1.8);

Соколова Л.В. – д.е.н., професор, професор кафедри економічної кібернетики та управління економічною безпекою ХНУРЕ (п. 4.4);

Соколов О.Є. – здобувач кафедри економічної кібернетики та управління економічною безпекою ХНУРЕ, заступник директора Департаменту корпоративного бізнесу АКБ «Індустріал банк» (п. 4.4);

Телетов О.С. – д.е.н., проф., Сумський державний університет (п. 4.3);

Телетов Д.О. – студент, Сумський державний університет (п. 4.3);

Черепанова В.І. – к.е.н., доц., професор кафедри організації виробництва та управління персоналом, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут» (п. 1.7);

Черепанова Н.О. – старший викладач кафедри економічних систем і управління інноваційним розвитком, Одеський національний політехнічний університет (п. 2.4);

Шибасєва Н.В. – д.е.н., доц., доцент кафедри економіки та маркетингу, Харківський національний технічний університет сільського господарства імені Петра Василенка (п. 5.2);

Шипуліна Ю.С. – д.е.н., доц., професор кафедри економічної кібернетики та маркетингового менеджменту, НТУ «ХП» (п. 4.6);

Шматько Н.М. – д.е.н., доц., доцент кафедри менеджменту інноваційного підприємництва та міжнародних економічних відносин, НТУ «ХП» (п. 4.1).

1.4. Стратегічні підходи до управління інноваційним розвитком суб'єктів ринку

Самойлик Ю.В., Болдирева Л.М.

В умовах глобалізації економіки для забезпечення конкурентоспроможності суб'єктів ринку різних рівнів важливу роль відіграє інноваційна діяльність. Тобто інноваційний розвиток є одним з найперспективніших шляхів економічного зростання [17]. Закордонний досвід свідчить, що високий рівень інноваційних змін підвищує конкурентоспроможність, сприяє зростанню економічних показників, експортного потенціалу, а також сприяє вирішенню ряду економічних та соціальних проблем.

Генезис категорії «розвиток» починається з часів давньогрецької філософії. Перші уявлення про розвиток були відображені у працях Аристотеля, як визначав «розвиток як певний принцип, згідно з яким сутність явища є елементом, що є необхідним в системі цілого» [10, с. 62]. Слово «розвиток» походить від дієслів «розвивати», «розвинути», що є аналогом німецького «entwicklung», що, у свою чергу, копіює латинське «evolutio» – еволюція (від *evolvo* – розгортання) [10, с. 29]. В енциклопедії зазначається, що «розвиток – це процес, у результаті якого відбувається зміна якості чого-небудь, перехід від одного якісного стану до іншого, вищого» [18, с. 827].

В енциклопедії також зазначається, що «розвиток – необоротна, спрямована, закономірна зміна матеріальних і ідеальних об'єктів, тільки одночасна наявність всіх трьох зазначених властивостей виділяє процеси розвитку серед інших змін: оборотність змін характеризує процеси функціонування (циклічне відтворення постійної схеми функцій); відсутність закономірності характерно для випадкових процесів катастрофічного типу; при відсутності спрямованості зміни не можуть накопичуватися, і тому процес втрачає характерної для розвитку єдиної, внутрішньої взаємозалежної лінії; у результаті розвитку виникає новий якісний стан об'єкта, що виступає як зміна його складу або структури (тобто виникнення, трансформації або зникнення його елементів і зв'язків), здатність до розвитку становить одну із загальних властивостей матерії й свідомості» [19, с. 561].

Таким чином, у загальному понятті розвиток являє собою рух або взаємодію, під час якого не просто відбуваються зміни існуючих властивостей, стану системи, а з'являється нова суть, нові властивості, те чого раніше не було. Процес розвитку є неперервним, але з появою нових знань може відбуватися циклічно. Розвиток може проходити

еволюційно-поступово чи раптово та революційно. З часом інтенсивність розвитку суспільства зростає та еволюційний процес поступово перетворюється в революційний. Тому характерний для завершального періоду ХХ століття бурхливий розвиток науки і техніки отримав назву науково-технічної революції чи науково-технічного прогресу.

Процес розвитку здійснюється окремими членами суспільства та іншими суб'єктами шляхом упровадження інновацій, результатом цього є розширення сфер компетентності людини, зростає її культурний та загальноосвітній рівень, підвищується продуктивність праці, розвиваються суспільні відносини, зростає добробут населення. Розвиток може бути різних видів, науковці виділяють низку класифікаційних ознак, при цьому, найпоширенішим є погляд щодо поділу розвитку на екстенсивний та інтенсивний. Перший вид передбачає досягнення кінцевих результатів за рахунок кількісних показників, другий вид – за рахунок якісних.

Інтенсивним шляхом розвитку вважається процес суспільного виробництва, який базується на використанні різноманітних засобів виробництва та ефективних предметів праці, висококваліфікованої робочої сили, передових методик організації праці, зростаючої поінформованості у відповідності до найновіших досягнень наукового прогресу. Це означає, що при зменшеній кількості залучених ресурсів забезпечується більша кількість кінцевих результатів – обсягів продукції. В такому випадку продуктивність праці і ефективність залишаються незмінними [3]. На сьогоднішній день інтенсивні фактори розвитку є основними чинниками росту і розвитку економіки, котрі на 68 % забезпечують економічне зростання та охоплюють: науково-технічний та технологічний прогрес, освіту й професійну підготовку та рівень ефективності розміщення ресурсів.

Інноваційний розвиток складається з сукупності якісно нових змін, які можуть виникати в просторі та часі при умовах обмежених факторів виробництва та ресурсів, що з позитивної сторони впливає на розвиток економіки. Сутність інноваційного розвитку можна розглядати з двох позицій: предметно-технологічний розвиток (орієнтовано на наукові результати), за якого інноваційний розвиток представляється як кінцеві результати науково-технічної чи наукової діяльності; функціональний розвиток, згідно якого інноваційний розвиток поєднаний з функціями створення та впровадження, реалізації інноваційного проекту.

У більшості випадків у роботах українських та закордонних вчених термін «інноваційний розвиток» вживається у контексті відповідного типу розвитку на макрорівні, згідно якого проводяться дослідження,

щодо плану реалізації науково-технічних прогресивних дій в українському економічному розвитку, сприянню пошуку нового джерела економічного росту. Найвні поняття «інноваційного розвитку підприємства» за результатами висловлювань різних вчених є досить неоднорідними, але кожна висловлена думка заслуговує на детальне вивчення та увагу. Дані дефініції, які пояснюються в наукових працях різних вчених наведені в табл. 1.

Таблиця 1 – Порівняння дефініцій поняття «інноваційний розвиток підприємства»

Автори	Сутність інноваційного розвитку	Відмітні характеристики дефініції
1	2	3
О. Адамко [1]	Діяльність підприємства, що спирається на постійний пошук нових методів та засобів задоволення споживацьких потреб та підвищення ефективності господарювання; розвиток, що передбачає розширення меж інноваційної діяльності та впровадження інновацій в усі сфери діяльності підприємства	Нові методи і засоби задоволення потреб споживачів, підвищення ефективності; впровадження інновацій у різні сфери діяльності
І. Борисова [2]	Створення на фондовому ринку привабливості з точки зору дохідності інвестиційного ризику, тобто підвищення вартості бізнесу шляхом управління інноваціями	Дохідність інвестиційного ризику; вартість бізнесу.
Х. Гумба [3]	Не тільки основний інноваційний процес, але розвиток системи факторів та умов, необхідних для його здійснення, тобто інноваційного потенціалу	Інноваційний процес; інноваційний потенціал
Н. Заглумина [4]	Сукупність відносин, що виникають у ході цілеспрямованого підвищення економічної ефективності та конкурентоспроможності організації на основі інновацій	Сукупність відносин; підвищення ефективності та конкурентоспроможності через інновації
С. Ілляшенко [5]	Процес господарювання, що спирається на безупинному пошуку і використанні нових способів і сфер реалізації потенціалу підприємств у мінливих умовах зовнішнього середовища у рамках обраної місії та прийнятої мотивації діяльності і пов'язаний з модифікацією існуючих і формуванням нових ринків збуту	Процес господарювання; реалізація потенціалу; модифікація діяльності; ринки збуту
М. Касс [7]	Складний та довготривалий процес інноваційних перетворень на підприємстві, що включає набір цілей, заходів, які плануються, систему мотивації та способи фінансування	Інноваційні перетворення; процес проведення наукових досліджень і розробок, створення новинок та освоєння їх у виробництві

Продовження табл. 1

1	2	3
А.Кібі-ткін, М.Чечуріна [8] О. Мороз [10]	Розгортання інноваційного процесу впровадження нововведень процес пошуку та створення нової продукції та процесів на основі використання сукупності всіх наявних засобів та можливостей підприємства, що веде до якісних змін (підвищення конкурентоспроможності, збільшення стійкості в мінливих зовнішніх умовах, формування нових ринків збуту)	Процес упровадження нововведень. Пошук та створення нової продукції і процесів; якісні зміни
І.Підкамінний, В.Ципуринда [13]	Шлях, який базується на поглибленні поєднання цілей підприємства, його підсистем, цілей кожної особистості, яка працює в колективі, вдосконаленні її діяльності, вдосконаленні бізнес-процесів для досягнення загальних стратегічних цілей	Поглиблення поєднання цілей підприємства та кожного його працівника; удосконалення діяльності та бізнес-процесів
Т.Пілявов [15]	Процес цілеспрямованого, послідовного руху підприємства до збалансованого інноваційного стану під впливом синергетичної дії зовнішніх та внутрішніх факторів, що визначають стійкість організаційно – функціональної системи підприємства в умовах ринкової економіки, який характеризується результатом якості, досягнутим залежно від інтенсивності та швидкості інноваційних процесів на підприємств	Цілеспрямований, послідовний рух до збалансованого інноваційного стану; результат якості, що залежить від інтенсивності та швидкості інноваційних процесів

Джерело: узагальнено автором

Детальне вивчення наведених дефініцій показує, що: низка вчених об'єднують інноваційний розвиток з розгортанням інноваційного процесу. Деякі з науковців наполягають на тісному поєднанні інноваційного розвитку та потенціалу підприємства. Також, є науковці, які дуже вузько спеціалізують дане поняття і акцентують увагу тільки на джерелах цього розвитку – інноваціях.

Узагальнюючи варто зазначити, що інноваційний розвиток являє собою процес спрямованих закономірних змін стану об'єкта, які залежать від інноваційного потенціалу цього об'єкта та джерелами якого є інновації. У табл. 2 наведені основні фактори зростання для означених типів економічного розвитку.

Процес інноваційного розвитку має включати:

1. Розвиток високотехнологічних виробництв на підприємствах, який складається з:

- проектування та раціоналізації процесів;
- забезпечення їх ефективного використання;

- оптимізацію виробничого устаткування, упровадження нових технологій, оптимізація та раціоналізація виробничих потужностей;
- автоматизація виробничих систем;
- підвищення якості та ефективного управління виробництвом;

Таблиця 2 – Порівняння шляхів розвитку підприємств

Характеристики	Шлях розвитку		
	екстенсивний	інтенсивний	інноваційний
Концепція розвитку	збільшення обсягів виробництва	зменшення питомих витрат	зростання доходів
Тип ринку	ринок продавця	ринок продавці й ринок покупця	ринок покупця
Рівень охоплення ринку (його сегментів)	увесь ринок у цілому	вибіркові (цікаві) сегменти	вибіркові сегменти – «ніші» ринку
Рівень конкуренції	практично відсутня	переважно за ціною	переважно не цінова
Потреби і запити споживачів	стабільні	мінливі	різка диференціація і постійні зміни
Переважаючий тип виробництва	масове і крупносерійне	серійне	дрібно серійне, одиночне, унікальне (проектне)
Співвідношення витрат виробництва (ВВ) і збуту (ВЗ)	$ВВ > ВЗ$	$ВВ \approx ВЗ$	$ВВ < ВЗ$
Питома вага працівників розумової (РП) і фізичної праці (ФП) у виробництві	$ФП > РП$	$ФП > РП$	$ФП < РП$

Джерело: узагальнено автором за [14]

2. Сприяння відповідності підприємства до реальних умов зовнішнього середовища:

- постановка місії підприємства;
- формування стратегії розвитку як основного способу реалізації головних довгострокових цілей;
- розроблення програм і проектів реалізації досягнення цілей;
- управління процесом досягнення цілей.

3. Виготовлення нових виробів, та вдосконалення існуючих, вдосконалення технологій виробництва за рахунок:

- виготовлення нових продуктів, їх модернізація;
- вивчення потреб споживачів, загальної динаміки попиту, конкуренції на ринку;
- вдосконалення існуючої та впровадження нової технологічної бази підприємства.

4. Забезпечення виробництва та його розвиток за рахунок:

- удосконалення та управління системою закупівель запасів;
- впровадження та використання різних інформаційних комп'ютерних систем по плануванню, організації і контролю;
- раціоналізація технічного обслуговування та ремонту обладнання, комунікацій та будівель;
- поліпшення ефективності енергозабезпечення підприємства та його енергозбереження;
- злагоджена робота інструментального, складського та транспортного господарств підприємства [15].

Отже, інноваційний розвиток та інноваційна діяльність відбуваються в результаті реалізації ринкових можливостей – напрямів діяльності, які формуються, виходячи із зовнішніх впливів і характеристик самого суб'єкта ринку.

Інноваційний шлях розвитку відповідно до Закону України «Про інноваційну діяльність» визнається пріоритетним на найближчу перспективу.

Необхідно зазначити, що нововведення впроваджуються тоді, коли обсяг випуску нової продукції може окупили затрати на оновлення у прийнятний термін. Будь-яке нововведення порушує звичний ритм роботи організації через несхожість між її стабільним функціонуванням та проведенням змін. Адже стабільне циклічне повторення одних і тих же процедур сприяє зростанню продуктивності, а порушення цієї стабільності її різко знижує. Однак після впровадження інновації продуктивність різко підвищується до рівня, який значно перевищує досягнутий до її впровадження.

Опір змінам є природним явищем, яке пояснюється інертністю поведінки, консерватизмом працівників, їх небажанням щось змінювати в своїй діяльності. Але, крім цього, процес упровадження інновацій може гальмуватись наступними факторами: фінансові затрати; інноваційні суперечності; опір персоналу, який може бути пасивним і активним, індивідуальним і колективним; нерозуміння важливості і необхідності нововведень. Як наслідок дії зазначених чинників виникає опір нововведенням,

Упровадження нововведень вимагає гнучкої політики, мобільності та децентралізації управління, ефективної взаємодії усіх служб, що

працюють на оновлення. Сучасна теорія впровадження й поширення інновацій передбачає, що всі фактори, що створюють умови для введення інновацій, знаходяться у взаємодії. А організація повинна бути пристосованою до інновації.

Усю сукупність інноваційних змін можна розділити на три групи: технологічні, структурні та соціальні. Основу перших становлять технологічні зміни, які диктуються розвитком стратегії щодо випуску продукції, технології її виготовлення, заміни обладнання, сировини, матеріалів, кваліфікації персоналу. Структурні зміни продиктовані технологічними змінами і передбачають зміни в структурі потужності, персоналу, структурі продукції та в організаційній структурі управління. Соціальні зміни – це зміни організаційної культури людей, умов їх праці й соціального забезпечення.

Про досягнутий рівень інноваційного розвитку свідчить сукупність показників (табл. 3).

Таблиця 3 – Динаміка показники діяльності наукових організацій в Україні, 2010-2018 рр.

Показники	2010 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2018 р. до 2010 р., +/-
1	2	3	4	5	6	7
Кількість організацій, які здійснювали НДР	1303	978	972	963	950	-353
Кількість працівників, задіяних у виконанні НДР	182484	122504	97912	94274	88128	-94356
% до загальної кількості зайнятого населення	0,95	0,75	0,6	0,58	0,54	-0,41
дослідники	133744	90249	63694	59392	57630	-76114
% до загальної кількості працівників, задіяних у виконанні НДР	73,3	73,7	65,1	63	65,4	-7,9
% до загальної кількості зайнятого населення	0,7	0,55	0,39	0,37	0,35	-0,35
техніки	20113	11178	10000	9144	8553	-11560
% до загальної кількості працівників, задіяних у виконанні НДР	11	9,1	10,2	9,7	9,7	-1,3
допоміжний персонал	28627	21077	24218	25738	21945	-6682
% до загальної кількості працівників, задіяних у виконанні НДР	15,7	17,2	24,7	27,3	24,9	9,2
Внутрішні витрати на виконання НДР, млн. грн	8107,1	11003,6	11530,7	13379,3	16773,7	8666,6
фундаментальні наукові дослідження	2175	2460,2	2225,7	2924,5	3756,5	1581,5

Продовження табл. 3

1	2	3	4	5	6	7
% до внутрішніх витрат на виконання НДР	26,8	22,4	19,3	21,9	22,4	-4,4
прикладні наукові дослідження	1589,4	1960,6	2561,2	3163,2	3568,3	1978,9
% до внутрішніх витрат на виконання НДР	19,6	17,8	22,2	23,6	21,3	1,7
науково-технічні (експериментальні) розробки	4342,7	6582,8	6743,8	7291,6	9448,9	5106,2
% до внутрішніх витрат на виконання НДР	53,6	59,8	58,5	54,5	56,3	2,7

¹ Дані за 2010–2015 роки містять кількість постійних та тимчасових працівників (сумісників та осіб, які працювали за договорами цивільно-правового характеру, включаючи науково-педагогічних працівників), дані за 2016–2018 роки наведені без урахування науково-педагогічних працівників, які не були задіяні у виконанні наукових досліджень і розробок.

Джерело: узагальнено автором за [12]

Кількість організацій, які здійснювали науково-дослідні роботи, протягом останніх років зменшилась на 353 од., або на 27,1 %, у 2018 р. порівняно із 2010 р. Відповідно суттєво зменшилась чисельність працівників, задіяних у виконанні науково-дослідних робіт – на 94356 осіб, або на 51,7 %. Науковою діяльністю наразі займається 0,54 % населення. Такі показники свідчать про низьку наукову активність. Найбільшу питому вагу серед науковців займають дослідники – 65,4 % (57630 осіб). На фоні зменшення кількості науково-дослідних установ та чисельності розробників зростають витрати на виконання НДР – на 8666,6 млн. грн, або у два рази. Найбільшу питому вагу в структурі витрат займають витрати на науково-технічні та експериментальні розробки – 56,3 % (9448,9 млн. грн).

Щодо структури організацій, які здійснювали науково-дослідну діяльність, то найбільшу питому вагу займають держані організації – 457 од., або 48,1 %. Цей відсоток на 8,7 п.п. більший за показник 2010 р., питома вага підприємницького сектора складає 36,9 %, що на 9,9 п.п. менше, ніж у 2010 р. (табл. 4).

У 2018 р. інноваційною діяльністю у промисловості займалося 759 промислових підприємства або 16,2% загальної їх кількості. За видами економічної діяльності слід виокремити підприємства з виробництва комп'ютерів, електронної та оптичної продукції (34,0%), хімічних речовин і хімічної продукції (25,0%), електричного устаткування (25,2%), напоїв (25,9%), інших транспортних засобів (37,1%), основних фармацевтичних продуктів і фармацевтичних препаратів (53,8%).

Таблиця 4 – Кількість та розподіл організацій, що здійснювали НДР, за секторами діяльності, 2010-2018 рр.

Показники	2010 р.		2016 р.		2017 р.		2018 р.	
	од.	питома вага, %						
Усього	1303	100,0	972	100,0	963	100	950	100
державний сектор	514	39,4	453	46,6	441	45,8	457	48,1
підприємницький сектор	610	46,8	366	37,7	376	39,0	351	36,9
сектор вищої освіти	178	13,7	153	15,7	146	15,2	142	14,9
приватний неприбутковий сектор	1	0,1	0	0,0	0	0	0	0

Джерело: узагальнено автором за [12]

У розрізі регіонів більш активно здійснювали нововведення підприємства Харківській, Тернопільській, Миколаївській, Черкаській, Кіровоградській, Івано-Франківській, Сумській, Запорізькій областях та м. Києві.

Дослідження результатів інноваційної діяльності промислових підприємств показує, що зниження обсягу фінансування промислових підприємств інноваційною діяльністю спричинило зниження обсягів реалізації інноваційної продукції, а також введення нових технологічних процесів та нових видів продукції. У першу чергу, це відбулося на високотехнологічному секторі.

Таким чином, серед стратегічних планів підприємства суттєве місце займають плани інноваційної діяльності. Як правило, організації, особливо великі, використовують змішані інноваційні стратегії залежно від ситуації, що склалась у тому чи іншому бізнесі. При цьому інноваційну стратегію обирають відповідно до інноваційних можливостей організації та її конкурентоспроможності. На основі розробленої інноваційної стратегії формуються плани й програми інноваційної діяльності. Для розв'язання комплексних інноваційних проблем (оновлення технології виробництва, перехід на міжнародні стандарти якості) формуються інноваційні програми, які включають низку взаємопов'язаних інноваційних проектів, кожний із яких розв'язує відносно локальну інноваційну проблему.

1. Адаменко О.А. Концептуальні засади інноваційного розвитку підприємств. Наукові праці Національного університету харчових технологій. 2010. № 35. С. 5-10.

2. Борисова И.С. Основы инновационного развития предприятий. Известия ПГПУ им. В.Г. Белинского. 2011. № 24. С. 225-229.

3. Гумба Х.М. Теоретические основы инновационного развития предприятий строительной отрасли : монография. МОН РФ, ФГБОУ ВПО «Моск. гос. строит. ун-т». М. МГСУ, 2012. 200 с.

4. Заглумина Н.А. Формирование инструментария оценки уровня инновационного развития предприятия : автореф. дисс. на соискание ученой степени к.э.н. : 08.00.05 Н.Новгород. 2011. 26 с.

5. Ілляшенко С.М., Біловодська О.А. Управління інноваційним розвитком промислових підприємств : монографія. Суми : Університетська книга. 2010. 281 с.

6. Каплан Роберт С., Нортон Д. Сбалансированная система показателей. От стратегии к действию. [пер. с англ.]. 2-е изд., испр. и доп. М.: ЗАО «Олимп-бизнес», 2003. 320 с.

7. Касс М.Е. Формирование стратегии инновационного развития предприятия на основе управления нематериальными активами : монография. Н. Новгород : ННГАСУ, 2015. 159 с.

8. Кибиткин А.И., Чечурина М.Н. Концептуальный подход к оценке инновационного развития предприятия. Вестник МГТУ. 2011. Том 14, № 2. С. 427-434.

9. Лосев А.Ф. История античной философии в конспективном изложении. 3-е изд. М. : ЧеРо, 2005. С. 62-71.

10. Мороз О.С. Формування системи показників для оцінювання інноваційного розвитку підприємства. Экономика Крыма. 2012. № 3(40). С. 263-266.

11. Муллер М.В. Формування інноваційного розвитку м'ясопереробних підприємств дис. ... канд. екон. наук : 08.00.04; Полт. Держ. Аграр. Академія. Полтава. 2016. 217 с.

12. Наукова та інноваційна діяльність України 2018. Статистичний збірник. Державна служба статистики України. Відповідальний за випуск М. С. Кузнецова. 2019. 108 с.

13. Підкамінний І.М., Ціпуринда В.С. Системні фактори впливу на інноваційний розвиток підприємства. Ефективна економіка. 2011. № 3. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2011_3_4

14. Гринчуцький В.І., Карапетян Е.Т., Погрішук Б.В. Економіка підприємства: навч. посібник. К.: Центр учбової літератури, 2010. 304 с.

15. Пілявко Т.М. Інноваційний розвиток підприємства як важливий аспект розвитку економіки. Інноваційна економіка: Всеукр. наук.-вироб. журнал. 2012. № 4. С. 185-190.

16. Промисловість України – 2016: стан та перспективи розвитку: наук.-аналіт. доп. / О.І. Амоша, І.П. Булеев, А.І. Землянкін, Л.О. Збаразська, Ю.М. Харазішвілі та ін.; НАН України, Ін-т економіки промсті. К., 2017. 120 с.

17. Самойлик Ю.В. Тенденції інноваційної активності країн: глобальний вимір. Сучасні тенденції розвитку обліку, оподаткування, аналізу і аудиту : зб. матеріалів Міжнар. наук. Інтернет-конф., 17 листоп. 2017 р. Київ: КНЕУ, 2017. С. 224-226.

18. Советский энциклопедический словарь. М. : Советская энциклопедия, 1980. 1109 с.

19. Философский энциклопедический словарь. Гл. редакция Л.Ф. Ильичев, П.Н. Федосеев, С.М. Ковалев, В.Г. Панов. М.: Сов. Энциклопедия. 1983. 840 с. С. 561.